

TITO ELVTÁRS ÉLETÉRŐL
ÉS FORRADALMI MUNKÁSSÁGÁRÓL,
BESZÁMOLÓ AZ ÚJVIDÉKI VOJVODINA
KÖZÜTI SZÁLLÍTÓ VÁLLALAT ÜNNEPSÉGÉN*

Most, hogy negyvenedik évfordulóját ünnepeljük annak, hogy elnökünk a párt élén áll, valamint hogy betöltötte nyolcvanötödik születésnapját, röviden visszaemlékezünk életútjára és munkásságára.

Josip Broz Tito a zagorjei dombvidéken született 1892. május 25-én, Marija és Franjo Broz hetedik gyermekeként. Munkásságával a délszláv népek huszadik századi történelmének legnagyobb, a világtörténelemnek pedig egyik legkiemelkedőbb alkotójává vált. Gyermekkorát, az iskolás éveket szülőfalujában, Kumrovecben töltötte. Mivel nem állt módjában továbbtanulni, szülei javaslatára szakmát tanult.

Találkozása a munkásmozgalommal

1907-ben Tito Sisakra ment szakmát tanulni, itt ismerkedett meg a munkásmozgalommal. Pincérnek indult, de hamarosan áttért a lakatos szakma kitanulására. Tito elvtársat a kommunista eszmékkel elsőként a műhelyben dolgozó munkások ismertették meg. Szervezett tevékenységgel ekkor kezdett el foglalkozni. Az inasévek után először Zágrábban dolgozott két hónapig 1910-ben. Ekkor iratkozott be a fémmunkások szövetségébe, s ezáltal Horvátország és Szlavónia Szociáldemokrata Pártjának tagjává vált.

A gazdasági válság, a növekvő munkanélküliség időszaka volt ez, így Tito, mivel munka nélkül maradt, kénytelen volt megélhetés után nézni. Gyaloglásai során még Triesztig is eljutott. 1911 márciusában ismét Zágrábban vállalt munkát, ahol először vett részt a lakatosok béremelést és a munkaidő rövidítést követelő sikeres sztrájkjában. Szakmai

* A párt élére kerülésének 40. és születésének 85. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen felolvasott beszámoló.

tapasztalatszerzés iránti vágyból hamarosan külföldre ment. Néhány hónapot a csehországi Jince Čenkov gyárban töltött, ahol bekapcsolódott a szakszervezet munkájába. Ezután Csehország különböző gyáraiban dolgozott, majd pedig visszatért Ausztriába és a bécsi Gridl gyárban helyezkedett el.

Az idő tájt kezdődött el a Balkán-háború, amelynek elnyomott népeivel kezdettől fogva rokonszenvezett. 1913-ban a DIEMLER cégnél a gépkocsik bejáratását végezte. Innen hívták be katonai szolgálatra. A feudális Osztrák—Magyar Monarchia hadseregének embertelenségét maga Tito írta le legjobban: „Ez mindenekelőtt elnyomó hadsereg volt. Másodsorban nagyon gyenge volt, mert gépies fegyelem és bevett szokások uralkodtak, a katonának általában véve nem adódott lehetősége kezdeményezőkézsége kinyilvánítására.”

Éppen ez idő tájt következett be a szarajevói merénylet, amely egy világméretű összecsapás kibontakozásához vezetett.

Az első világháború, az októberi forradalom és az intervenció időszaka

Tito már a háború kezdetén tisztában volt azzal, hogy semmi értelme sincs részt vennie ebben az imperialista vérontásban. Háborúellenes állásfoglalásáért egy időre a péterváradai várba zárták. 1915-ben, a nagy orosz offenzíva idején kétszer súlyosan megsebesült, majd pedig orosz fogságba esett. Felgyógyulása után Arbatovban, majd pedig az Urál helységben dolgozott, ahonnan a kungurui táborba helyezték. Itt érte a forradalom kitörésének híre.

Az oroszországi forrongás láttán Tito abban a reményben szökött meg, hogy maga is bekapcsolódik a forradalmi eseményekbe. Hosszú és viszontagságos út után megérkezett Petrovgrádba. A nevezetes júliusi tüntetések után 1917-ben megkísérelt átszökni Lengyelországba, de elfogták és bebörtönözték a rosszhírű Petropavlovszki erődbe. Szibériába küldték, de sikerült megszöknie és Omszkban csatlakoznia a Vörös Hadsereg nemzetközi brigádjához.

Visszaemlékezéseiben a következőket mondta: „Omszkban lehetővé tették, hogy a hadifoglyok a Vörös Hadsereg egységeivé szerveződjenek. Én is közéjük léptem. Még azon a télen megkaptam a párttagsági könyvet. A Kommunista Pártnak volt egy jugoszláv szekciója, amelybe felvettek.” Ez 1918-ban volt.

1920. január elején, az intervenciók időszak vége felé Petrovgrádba ment, ahonnan Narván át Szczecinbe utazott, majd 1920 őszén hazatért Jugoszláviába.

A kiváló munkásmozgalmi harcos

1918 végén egyesültek a délszlávlakta területek. Az Osztrák—Magyar Monarchiában élő délszláv és más népek nagyon sokat vártak az újonnan létrejött államtól. Idővel bebizonyosodott, hogy a tiranizmus még csak ekkor vette kezdetét, és tekintet nélkül elfojtotta a haladó politikai gondolkodást.

A kapitalistáknak nem volt szándékukban azonnal a valódi arcukat bemutatni. Az 1919—1921-es időszakban formálisan lehetővé tették a JKP működését, mert tartottak attól, hogy a betiltás lázongáshoz vezet. A burzsoázia az 1920-ban kiadott Obznánával és az 1921-es Államvédelmi Törvénnyel — mivel hatalmat érzett a kezében — törvényen kívül helyezte a Kommunista Pártot. Ekkor nagyon sokan otthagyták a pártot, csak a legszilárdabb meggyőződésűek tartottak ki továbbra is. Közöttük Tito elvtárs.

Hazaérkezésekor a határon letartóztatták. Szabadlára helyezése után felkereste szülőfaluját, de szüleit már nem találta. Az édesanyja meghalt, apja pedig átköltözött a közeli Jastrebarskóba. Ismét Zágrábban vállalt munkát, a még mindig legális JKP aktív tagja. Részt vesz a sztrájkokban, a szakszervezet munkájában és agitatív tevékenységet fejt ki a párt lapjában. Előadásokat tart, feleleveníti oroszországi emlékeit, és átadja forradalmi tapasztalatait. A forradalom hároméves évfordulóján tartott beszédét a következő mondattal zárja.

„A munkásosztály csak fegyveres harccal szerezheti meg a hatalmat.”

Az alkotmányozó nemzetgyűlésre kiírt választásokon a kommunisták győzedelmeskedtek. Az ország harmadik legnagyobb pártjaként ötvenkilenc képviselővel szerepeltek a parlamentben. A király és a kormány azonban az Obznana meghozása után a küldötteket a mentelmi jog ellenére zaklatta és letartóztatta. A Kommunista Párt erre háromféleképpen reagált. A tagság egy része belenyugodott abba, hogy a betiltás után félbe kell hagyni a tevékenységet, más része úgy vélte, hogy ezzel elérkezett a munkásság megszervezésének az ideje, ismét mások pedig az egyéni terror módszerét választották. Az életfeltételek napról napra romlottak. A válság elsősorban a fémmunkásokra nehezedett. Tito elvtárs ekkor a Bjelovar melletti Veliko Trojstvo falu malmában vállalt munkát.

A megfeszített munka ellenére rendkívül sokat olvasott és foglalkozott azzal, hogy a falusi lakosság küzdelmét helyes irányba terelje.

1921-ben felújította kapcsolatát a párttal. Két évvel később, 1923-ban ismét bekapcsolódott munkájába, és odaadó tevékenységének köszönhetően 1924 elején a körzeti pártbizottság tagjává választották. Nagyon sok földműves számára kiábrándulást jelentett, hogy a Radić-pártiak király- és monarchiahűvé váltak. Egyre nehezebben lehetett a körükben

tevékenykedni, ezért Tito négy és fél év után otthagyta a malmot, és Kraljevicára, hazánk egyik legrégebb hajógyárába ment. Részt vett a szakszervezeti csoport megalakításában, majd bizalmivá választották. Megszervezett egy pártsejtet, emellett néhány sztrájkot is kezdeményezett. A sztrájk sikere a munkások előtt megnövelte a szakszervezet tekintélyét, de a vállalat igazgatósága hamarosan durva intézkedéseket foganatosított. Az elsők között bocsátották el Titót. Elhagyta Kraljevicát és Belgrádba ment. A jobboldali frakció vezetői lehetetlenné tették számára, hogy felvegye a kapcsolatot a párt tagságával, nehogy velük is felismertesse a frakciózás túlhaladásának szükségességét. Tito belgrádi próbálkozásai sikertelenek maradtak. Ezért a Smederevska Palanka-i JASENICA gyárban fejtett ki tevékenységet a munkásság körében, akik megválasztották bizalminak, de innen is hamarosan távozni kényszerült.

Visszatért Zágrábba, ahol a Horvátországi Fémmunkás-Szövetség területi bizottságának titkáraként működött. 1927-ben meglepetésszerűen le tartóztatták, másnap vonaton Bakarba szállították, ahol tudomására adták, hogy a kraljevicai hajógyárban kifejtett politikai tevékenysége miatt került erre sor. Hét hónapi börtönre ítélték, amit az ogulini erődben töltött le.

Tito számára az 1920—28 közötti időszakban a legjelentősebb esemény az volt, hogy a Kommunista Párt VIII. helyi értekezletén, amelyet 1928. február 25—26-án tartottak meg, a zágrábi munkásság sikeresen leküzdötte a frakciókat, egységessé vált a párt. Titót ekkor a JKP zágrábi helyi bizottságának titkárává választották.

1928. május 1-ét Zágrábban sikeresen megünnepezték. Az ünnepség demonstratív jellegű volt, ezért a rendőség Titót letartóztatta és kétheti fogságra ítélte. A börtönbüntetés letöltése után Tito illegalitásba kényszerült. Két sikertelen kísérlet után a rendőrségnek 1928. augusztus 4-én mégis sikerült elfognia. Nagyon sok vádat felhoztak ellene, többek között azt is, hogy bombát rejtegetett a lakásán. Tito elvtárs rendkívül bátran lépett fel a bíróság előtt, ami az akkori sajtójelentésekből is kitűnik. Ítélethirdetéskor az alábbiakat mondta: „Éljen a JKP! Éljen a proletariátus harca!”

A régi Jugoszlávia börtöneiben

Az 1928-as zágrábi ítélethirdetéskor Josip Broz példát mutatott, hogy hogyan kell viselkedni az osztályellenség előtt. Ekkor tette azt a híres kijelentését, amely forradalmi jelszóként visszhangzott. A következőket mondta: „Nem érzem magam bűnösnek, bár beismerem mindazt, amivel az államügyész vádol. De nem tartom illetékesnek ezt a bíróságot, csak

a párt ítéletét fogadom el. Elismerem, hogy tagja vagyok az illegális JKP-nak, elismerem, hogy kommunista eszméket terjesztettem, népszerűsítettem a kommunizmust, és rámutattam, hogy milyen igazságtalanságok érik a proletariátust a burzsoázia részéről...”

Tito elvtársat ötévi börtönre ítélték, amit Lepoglaván és Mariborban töltött le. A börtönben uralkodó embertelen viszonyok nem törték meg Josip Broz forradalmi szellemét.

A JKP forradalmi egységének harcosa

Lepoglavai és maribori fogsága idején mind az országban, mind a világban nagy jelentőségű események mentek végbe, amelyek közvetlenül kihatottak a JKP tevékenységére. A gazdasági válság jelentős gazdasági és politikai változásokhoz vezetett a világban. A német fasiszták használták ki legjobban a helyzetet, így Jugoszlávia az olasz befolyás mellett egyre inkább ki lett téve a német fasizmus nyomásának.

A börtönből kiszabadulva Tito először Kumrovecet kereste fel, majd illegálisan Zágrábba költözött. A rendőrség elől rejtőzködve Tito a következő tíz éven át különböző álneveket vett fel. A Tito álnév először a JKP Központi Bizottsága 1934-ben megtartott bécsi ülésének jegyzőkönyvében szerepelt.

Tito Zágrábban felvette a kapcsolatot a pártszervezettel. Abban az időben a JKP Központi Bizottsága Bécsben működött, kapcsolatai a hazával időlegesen és bizonytalanok voltak. A Központi Bizottság politikai biztosa Josip Čizinski volt, álnevéen Milan Gorkić. Ezek az állapotok szükségszerűvé tették a Központi Bizottsággal való közvetlen kapcsolat felvételét, ezért Tito elvtársat Bécsbe küldték. Miután megválasztották a Politbüro tagjává, azt a feladatot kapta, hogy térjen haza és szervezze meg a JKP tartományi értekezleteit, hogy később megtarthassa összeövetelét a JKP országos értekezlete. Mindezeknek a feladatoknak sikeresen eleget tett. 1934-ben, amikor merénylők megölték Sándor királyt, Tito ismét Ausztriába kényszerült. Bécsben közölték vele, hogy Moszkvába küldik, ahova 1935 elején meg is érkezett. A Kommunista Internacionálé Balkáni Titkárságának tagjává tették meg. A Kominternben kifejtett tevékenysége mellett nagyon sok időt szentelt saját eszmei és elméleti ismeretei bővítésének és a haditudományok elsajátításának.

1935 folyamán Moszkvában megtartották a Komintern VII. kongresszusát. Tito elvtárs a jugoszláv delegációt vezette. A küldöttség tagjai Titót javasolták a Komintern Végrehajtó Bizottságába, a Komintern vezetősége viszont ezt ellenezte és Borkićot javasolta, de csak jelöltnek.

A személyes kellemetlenségek ellenére Tito elvtárs a kongresszus határozatait jelentős hozzájárulásnak tekintette a JKP végérvényes megerősödéséhez. A JKP már a Komintern VII. kongresszusát megelőző spliti plénumon a politikai harc új módszereit fogadta el. A JKP ezen a plénumon hangsúlyozta annak lehetőségét, hogy népeink a jugoszláv közösségen belül valósíthassák meg nemzeti egyenjogúságukat, továbbá rámutatott a Németország és Olaszország részéről fennálló támadás veszélyére.

Tito elvtárs a hazai eseményekről egyedül a Kominternhez érkező újságokból és jelentésekből értesülhetett. Mivel a Komintern nem volt elégedett a JKP Központi Bizottságának 1936-ban megtartott plénumával, ezért tanácskozásra hívta össze a JKP vezetőségét. A megbeszélésen úgy döntöttek, hogy a szervezőtitkárnak Jugoszláviában kell tartózkodnia, hogy minél sikeresebben irányíthassa a párt munkáját. Ez Tito elvtárs álláspontjának a győzelmét jelentette.

A párt felkészülése a sorsdöntő eseményekre

A jugoszláv forradalmi és kommunista mozgalom számára sorsdöntő jelentőségű volt az, hogy Tito 1937-ben a párt élére került. Határozott tevékenységet folytatott a frakciók maradványainak felszámolására, emellett mindent megtett a JKP szervezeti megerősödése és tagságának politikai és eszmei továbbképzése érdekében. Tito érdeme, hogy a JKP egyre kevésbé függött a Kominterntől.

Amikor megérkezett, a fasiszta erők már elkezdték hódító háborúikat. Ilyen körülmények között Tito rendkívül nagy feladatokra vállalkozott. Előkészületeket kellett tenni a horvátországi és szlovéniai önálló kommunista pártok megalakítására, meg kellett őrizni a szakszervezeti mozgalom egységét és megerősíteni a kommunista ifjúság szövetségét. A spanyol nép azokban az években vívta hősi harcát a fasiszmus ellen, ezért harcukban őket is segíteni kellett. 1939 folyamán Tito elvtárs néhány alkalommal Párizsba utazott a Központi Bizottsággal való megbeszélésre. 1938 januárjában Moszkvából hivatalosan is megerősítették, hogy Gorkiót diszkreditálták. Még egy ugyanabban a hónapban megtartott ülésen elhatározták, hogy az ügyek intézését továbbra is a Központi Bizottság végzi, de a munka iránti felelősséget Titóra ruházták át. 1938. augusztus végén Moszkvába utazott jelentést tenni a JKP munkájáról. Bár a jelentések pártunk megerősödéséről adtak hírt, a Kominternnek mégis az volt a szándéka, hogy feloszlassa a Jugoszláv Kommunista Pártot. Csupán Tito elvtárs kitartó tevékenységén múltott a JKP fennmaradása.

A Tito vezette jugoszláv forradalmi munkásmozgalom élénk tevékeny-

séget fejtett ki a párt megerősödése érdekében. A JKP munkájával bizonyította, hogy a munkásosztály szilárd, korszerű szervezetévé képes válni, készen arra, hogy sikeresen szembenézzen a hazai és nemzetközi élet bekövetkező eseményeivel.

Jugoszláviában 1939 elején Milan Stojadinović helyett a Cvetković—Maček kormány vette át a hatalmat. Ez a kormány a fasiszta országok mintájára koncentrációs taborokat létesített a kommunisták számára és fajvédő rendeleteket foganatosított a zsidók ellen.

A JKP figyelemmel kísérte az Európában végbemenő változásokat és Csehszlovákia megszállásakor kiáltványban fogalmazták meg álláspontjukat. Tito elvtárs ezekben a napokban rendkívül sokat dolgozott. Az említett kiáltvány mellett a JKP a Proleter című lapban közzétett egy a tagsághoz intézett nyílt levelet, amelyben a párton belüli viszonyok rendezésére hívta fel a figyelmet. Ennek érdekében tartották meg azt az emlékeztető tanácskozást 1939-ben, amelyen Tito betérjesztette A párt helyzete című beszámolóját. A tanácskozást követően Moszkvába utazott, ahol a Komintern titkársági ülésén számolt be a fejleményekről. Ezen az ülésen erkölcsileg tisztázták a JKP és Tito elvtárs szerepét.

Mivel Európa nagy részén háború folyt, Tito Törökországon át érkezett vissza Zágrábba. Hazatérésekor megismerkedett a fennálló helyzettel, a rendkívül nagy gyorsasággal bekövetkezett változásokkal. Németország megszállta Norvégiát, Dániát, megtámadta Hollandiát, Belgiumot, Luxemburgot és Franciaországot, augusztusban pedig Nagy-Britanniát. A feszült helyzetből és bizonytalanságból kiutat kerestek. A JKP 1940-ben Zágrábban megtartott V. országos értekezletén sokoldalúan elemezték mindazokat a kérdéseket, amelyek a hazai és a nemzetközi gazdasági-politikai helyzetet jellemezték. Ez a válságos évben megtartott pártértekezlet kongresszus jellegű volt. Az értekezleten felhívták a figyelmet arra, hogy milyen veszély fenyegeti az országot a tengelyhatalmak részéről. „Jugoszlávia népei — mondta Tito — nem akarnak fasiszmust, semmiféle egyeduralmi rendszert, nem akarnak a német és olasz oligarchia rabjaivá válni.”

Az V. országos értekezleten megválasztották a JKP új, huszonkilenc tagú Központi Bizottságát, élén Josip Broz Tito főtitkárral. Az értekezletet Tito a következő szavakkal zárta:

„Elvtársaim, sorsdöntő napok előtt állunk. Fel a végső küzdelemre! Legközelebbi értekezletünket egy idegenektől és kapitalistáktól szabad országban kell megtartanunk.”

Az V. országos értekezlet történelmi jelentőségű volt. Közvetlen előkészület volt a hamarosan bekövetkező sorsdöntő események előtt. A JKP kis létszámú, de egységes volt: 6455 felnőtt és 17 800 fiatal vett részt munkájában.

A Jugoszláviában élő nemzetek és nemzetiségek által vívott 1941 és 1945 közötti népfelszabadító háború és a szocialista forradalom történelmünk legjelentősebb és legdicsebb korszaka.

Ebben a gigantikus, egyenlőtlen erők közötti küzdelemben minden téren kifejezésre jutott Tito elvtárs tehetsége, sokoldalúsága. Tito a népfelszabadító háborút és a forradalmat a legfelelősségteljesebb tisztségeket betöltve vezette: Egy személyben volt főparancsnok, a JKP főtitkára és a jugoszláv forradalmi kormány első elnöke.

Amikor Németország 1941. június 22-én megtámadta a Szovjetuniót, a JKP Központi Bizottsága az alábbi jólismert kiáltványt tette közzé:

„Jugoszlávia proletárai éberen őrökdjetek! Tömörüljétek élcsapatotok, a JKP köré! Készüljétek fel mielőbb az utolsó fegyveres csatára!” A JKP Központi Bizottsága Politbürojának 1941. július 4-én megtartott belgrádi értekezletén elhatározták, hogy az egész ország területén általános népfelkelést szítanak. A JKP és Tito felhívására Jugoszlávia népei fegyveres felkeléssel válaszoltak. A felkelések tömegesség és kitörésük időpontjában különböztek, de mindegyiknek az volt a közös vonása, hogy a JKP szervezte és Tito elvtárs őrködött felette, aki azonnyomban megalakította a jugoszláv partizánegységek főparancsnokságát. Így 1941 vége felé, amikor egész Európát a fasiszmus uralta, Titónak Jugoszláviában sikerült létrehoznia egy hadsereget, amely több százezer fasiszta katonát foglalt le.

Tito a hadmozdulatokat nem a távoli hátországból irányította, hanem gyakran részt vett a közvetlen harcban, viselte az állandó menetelés és a szüntelen összecsapások nehézségeit. Népfelszabadító háborúnkat nagy népi forradalommá tette, amely megszabadította országunkat és népeinket mindennemű kizsákmányolástól. Tudatában volt annak, hogy a népfelszabadító háborúnak meg kell törnie az ellenség és a hazai árulók erejét, hogy a réginek a romjain kiépülhessen egy új, forradalmi néphatalom. Ennek az új hatalomnak az első szervei a népfelszabadító bizottságok lettek. Már 1942-ben Fočában kiadták az első rendelkezéseket a népfelszabadító bizottságok megszervezésének módjáról és munkájáról, 1942. november 26-án pedig Bihaćon megtartotta első ülését az AVNOJ (Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács). Tito elvtárs egy évvel később, 1943 novemberében a következőképp jellemezte az AVNOJ megalakításának jelentőségét:

„Az AVNOJ megalakítása abban az időben népfelszabadító háborúnk egyik legnagyobb eredménye volt. Egy valódi értelemben vett igazi, igazságos és demokratikus népi kormányzat alapjait vetettük meg.” 1943 során nagyszerű eredményeket értek el. Hadseregünk óriási tapasztalatokra tett szert a neretvai és a sutjeskai csatákban, és újabb szabad terü-

leteket szerzett. Népfelszabadító hadseregünknek ekkor 300 ezer harcosa volt, tekintélye a főparancsnokéval együtt nőtt a szövetségesek szemében. Így 1943 végére minden belső és nemzetközi feltétele megvolt annak, hogy a népi forradalom hagyományai megszilárduljanak: Ezért 1943. november 29-én Jajcébe összehívták az AVNOJ második ülését. Történelmi jelentőségű határozatok meghozatalára került sor. Az AVNOJ-t kinevezték legfelsőbb törvényhozó szervvé, megalakították a Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottságot Tito elnökkel az élen, akinek marsalli címet adományoztak. A nemzeti kérdés megoldására törekedve elhatározták, hogy Jugoszláviát föderatív alapon kell újjászervezni, valamint a Londonba menekült kormánytól megvonták a képviseleti jogot, II. Péter királynak pedig megtiltották, hogy hazatérjen mindaddig, míg a nép szabad választásokon nem dönt a monarchiával kapcsolatban.

Tito tudatában volt annak, hogy az új Jugoszláviáért folyó harc nem ért véget, mert az AVNOJ II. ülésének határozatait a szövetségeseknek is el kellett fogadniuk, hogy az országot nemzetközileg is elismerjék. Hogy kiharcolhassa forradalmunk nemzetközi elismerését, Tito egyezményt kötött az új királyi kormánnyal, dr. Ivan Šubašićyal. A Tito—Šubašić egyezményt 1944 júniusában kötötték meg Vis szigetén, amelyben a londoni emigráns kormány elismerte az AVNOJ II. ülésének határozatait, ugyanakkor a Nemzeti Bizottság elismerte, hogy az emigráns kormány képviselhesse Jugoszláviát a szövetségeseknél. A szövetségesek népfelszabadító hadseregünk jelentőségére és a fasiszta Németország elleni bevetésére való tekintettel hamarosan elismerték Jugoszláviát. Hadseregünk 1944 őszére felszabadította az ország nagy részét, október 20-ra pedig magát a fővárost is. Tito elvtárs csak hosszas harc után térhetett vissza Belgrádba, ahonnan 1941. július 4-én felkelésre szólította népeinket.

Ilyen sikeresen és eredményesen ért véget Tito egyik legjelentősebb államvezetési időszaka, amely megegyezik népeink 1941-től 1945-ig tartó forradalmának időszakával.

A szocialista országok közötti egyenrangú viszonyok harcosa

A népfelszabadító háború és a szocialista forradalom győzelmét követően az állami és pártvezetőség rendkívül egyoldalú politikai és gazdasági együttműködést kezdett kialakítani a Szovjetunióval, valamint a többi szocialista országgal. Ezek a viszonyok kezdetben természetesen alakultak, tekintettel, hogy Jugoszlávia forradalmával félreérthetetlenül a szocializmus mellett foglalt állást. A szocialista országok együttműködése a kommunista pártok között együttműködési formák gazdagodásához ve-

zetett. Elnökünk támogatta egy, a kommunista pártok közötti tanácsadó testület létrehozását, azonban nem sejtette, hogy Sztálin milyen mértékben fogja majd ezt a szervet saját önkényessége eszközévé tenni. Jogot formált magának arra, hogy megítélje, mi helyes és mi helytelen az egyes országok munkásmozgalmában. Ez a felfogásmód ellenállást váltott ki a JKP-ból, amely mindig is a kommunista mozgalom belüli függetlenségéért és egyenrangúságáért küzdött. Sztálin, hogy politikailag durván beavatkozhasson a JKP munkájába és hazánk belpolitikájába, mozgósította a Tájékoztató Irodát, amely 1948 júniusában megtartott bukaresti összejövetelén határozatot fogadott el a JKP-ban kialakult helyzetről. A határozat rágalmazza a JKP bel- és külpolitikáját, valamint a marxizmustól és leninizmustól való eltéréssel vádolja stb.

A Tájékoztató Iroda vádaskodó politikájára a legkövetkezetesebb választ a JKP 1948 júniusában Belgrádban megtartott V. kongresszusa adta. Ezen a kongresszuson visszautasították a Tájékoztató Iroda határozatát, és megválasztották a Központi Bizottságot Tito elnökkel az élén.

Jugoszlávia nehéz helyzetbe került. Mindennek ellenére népeink Tito vezetésével kitartottak ebben az egyenrangúnak nem nevezhető küzdelemben és határozottan visszautasítottak minden vádaskodást, mintegy védve sajátos szocialista utunkat.

Sztálin 1953-ban bekövetkezett halálát követően a Szovjetunió egyre gyakrabban hangsúlyozta a hazánkkal való kapcsolatfelvétel szükségességét.

A viszonyok normalizálódásában döntő fordulatot jelentett 1955 májusa, amikor Belgrádba látogatott az SZKP Központi Bizottságának és a kormánynak a küldöttsége Hruscsovval és Bulganyinnal az élén. A látogatásuk alkalmával elfogadott belgrádi nyilatkozatban többnyire a JKSZ álláspontja érvényesült, az hogy a szocialista országok közötti viszonyoknak egyenrangúságon, szuverenitáson, függetlenségen és az egymás belügyeibe való kölcsönös be nem avatkozásokon kell alapulniuk.

A rákövetkező évben, amikor Tito 1956-ban a Szovjetunióba látogatott, a moszkvai nyilatkozatban ugyanezeket az álláspontokat erősítették meg. Még ugyanabban az évben sor került a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusára, amelyen elítélték a sztálini személyi kultuszt. A kongresszust követően feloszlatták a sztálini politika eszközét, a Tájékoztató Irodát.

A jugoszláv kommunisták Tito vezetésével energikusan szembeszálltak a sztálinizmussal és így küzdelemük győzelemmel végződött. Ez mindenekeleltt annak volt köszönhető, hogy nemzetünk és nemzetiségeink készek voltak megvédeni hazájukat, szabadságukat, függetlenségüket, forradalmi hagyományaikat, sajátos szocialista fejlődésüket.

Az öngazgatású szocialista társadalom építője

A második világháborúból Jugoszlávia négyéves háborúskodás után hatalmas veszteségekkel került ki. A népfelszabadító háború és a forradalom eredményeit meg kellett védeni, meg kellett szilárdítani. Ezt egyedül csak erős központi hatalommal, az állam és az államapparátus erősödésével lehetett elérni. Példaként egyedül a Szovjetunió államberendezése és gazdasági szervezete állt csak előttünk. A JKP abból a tényből indult ki, hogy fel kell számolni a magántulajdont az állami tulajdon megteremtése érdekében, valamint hogy a hatalmat központilag kell megszervezni, és hogy át kell térni a központból irányított tervgazdálkodásra.

Az Alkotmányozó Nemzetgyűlést, miután elfogadta az alkotmányt, Népszkupstinává alakították, amely 1946 és 1950 között rendkívül sokat tett a törvényhozás terén. Ebben az időszakban több mint százötven törvényt és törvényrendeletet fogadtak el.

Külkereskedelmében Jugoszlávia a háborút követő években elsősorban a Szovjetunióhoz és a népi demokráciákhoz kötődött. A Szovjetunió és a többi szocialista ország a Tájékoztató Iroda határozatát követően nem tett eleget vállalt felszerelés- és áruszállítási kötelezettségeinek, és ezáltal nagyban akadályozta gazdasági létesítményeinek kiépítését. A Jugoszláviára gyakorolt gazdasági nyomás egyre fokozódott, míg végül teljes gazdasági blokáddá vált. Társadalmunkban a demokratikus viszonyok kialakulását nagymértékben hátráltatta a hivatalnokréteg és a bürokrácia. Azzal veszélyeztetett, hogy fölé nő a társadalomnak, a munkásosztálynak. A fennálló helyzeten egyrészt a tisztviselők létszámának korlátozásával igyekeztek javítani.

Az 1949-es, 1950-es és 1951-es évet piros betűkkel fogják beírni a munkásöngazgatás történelmébe. Ebben az időszakban vetettük meg a társadalmi öngazgatás alapját és szabadultunk meg a központosított államhatalomtól, mint a szocializmus kiépítésének kultuszától. Az első munkástanácsok tapasztalata bebizonyította, hogy a munkásosztály rendkívül felelősségteljesen igazgatja a vállalatokat. Ez mindenekelőtt elősegítette, hogy az öngazgatás törvényerőre lépjen, amit a Szövetségi Népszkupstina 1950. június 27-én hozott törvénye, Az állami gazdasági szervezeteknek és gazdasági társulásoknak a munkaközösség által való igazgatásáról szóló törvény lehetővé is tett.

Ezzel a törvénnyel az állami központosításnak vége szakadt és a munkásosztály vált az új társadalmi viszonyok kialakításának hordozójává.

1952 novemberében Zágrábban megtartották a JKP VI. kongresszusát, amelyen több jelentős határozatot hoztak. A legjelentősebb beszá-

molót Tito elnök tartotta. Értékelte hazánknak az V. és VI. kongresszus közötti időszakban megtett fejlődését. A kongresszuson elhatározták, hogy a népfrontot egységes és tömeges politikai szervezetté, a Jugoszláv Dolgozó Nép Szocialista Szövetségévé kell alakítani. Abban is megállapodtak, hogy a Jugoszláv Kommunista Párt nevét Jugoszláv Kommunista Szövetségre változtatják. A Népszkupstina megválasztotta a Szövetségi Végrehajtó Tanácsot, amely a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság kormányát volt hivatott helyettesíteni. A köztársaság első elnökévé 1953. január 14-én Tito elvtársat választották.

Közösségünk állandó fejlődése szükségessé tette egy új alkotmány meghozatalát, mert az 1946. évi elavult.

Hosszas előkészületek és széles körű vita után a Szövetségi Végrehajtó Tanács 1963. április 7-én határozatot hozott a JSZSZK alkotmányának kikiáltásáról. Ezzel hazánk neve Jugoszláv Föderatív Népköztársaságról Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságra változott.

A JKSZ 1964 decemberében Belgrádban megtartott kongresszusa alapján kielemezték a VII. és a VIII. kongresszus közötti időszak sikereit, gyengeségeit és eredményeit.

A JKSZ IX. kongresszusát 1969-ben tartották meg, a Jugoszláv Kommunista Párt megalakulásának 50. évfordulója alkalmából. A kongresszus több szempontból is nagy jelentőségű volt hazánk fejlődésére nézve. Messzemenő következtetéseket vontak le a jugoszláv öngazgatású szocializmus továbbfejlődésével kapcsolatban. 1970 vége felé Tito elvtárs kezdeményezte a társadalmi igazgatási rendszer újjászervezését minden szinten. A küldötrendszert valójában az 1974-es alkotmány előtt nem is alkalmaztuk. Az új alkotmány az öngazgatási érdekközösségeket az öngazgatási rendszer lényeges újításaként tekinti, amelyeket a dolgozók hoznak létre személyes és közös szükségleteiknek kielégítésére a termelésben és a társadalmi tevékenységekben.

Három hónappal az új alkotmány kikiáltása után Belgrádban megtartották a JKSZ X. kongresszusát. A vitaindító beszámolót Tito elnök terjesztette be a következő címmel: Harc az öngazgatású szocializmus további fejlesztéséért hazánkban és a Jugoszláv Kommunista Szövetség szerepe. A kongresszuson leszögezték, hogy az öngazgatást tovább kell fejleszteniünk, mert társadalmunk tartós irányvonalát képezi. Öngazgatásunkat teljes értékűen a JSZSZK Képviselőháza által 1976. november 25-én elfogadott társult munkáról szóló törvény igazolta. A társult munkáról szóló törvény az 1974. évi alkotmányon és a JKSZ X. kongresszusának határozatain alapul. Kétségbevonhatatlan tény, hogy a társult munkáról szóló törvény a JSZSZK alkotmányát követően szocialista öngazgatású közösségünk legjelentősebb dokumentuma, amiért népszerűen a „dolgozók kis alkotmányának” hívják.

Jugoszlávia el nem kötelezettsége Tito elvtárs személyéhez és tevékenységéhez kapcsolódik. Két dologban nyilvánul meg Titónak az el nem kötelezettséghez való hozzájárulása: az el nem kötelezettség nemzeti azaz jugoszláv jellege, vagyis nemzetközi, illetve univerzális jellege. Ezek egymással kapcsolatban vannak, illetve egymástól függenek.

A tömbök hidegháborús viszonya idején Tito békés együttélést, együttműködést hirdetett a különböző társadalmi rendszerű és ideológiájú országok között. A legégetőbb problémák megoldása érdekében 1965-ben Bandungban 29 ázsiai és afrikai ország tartott közös értekezletet, amelyen elítélték a kolonializmust és támogatásukról biztosították a függetlenségükért harcoló, valamint az újonnan felszabadult országokat. Jugoszlávia, India és Egyiptom államelnökei — Tito, Nehru és Nasszer — 1956-ban Brionin megtartott összejövetelükön a háborúskodás okainak elhárítása mellett foglaltak állást, elítélték a világ tömbökre való felosztását, a nagyhatalmak dominációját, leszerelési értekezleteket indítványoztak az ENSZ keretében, és a közvélemény figyelmét az atomenergia békés célú felhasználására irányították. Az 1961 szeptemberében megtartott belgrádi értekezlet serkentően hatott mindazokra a haladó erőkre és mozgalmakra, amelyek igazságosabb nemzetközi politikai, gazdasági, kulturális viszonyokért küzdöttek.

Az el nem kötelezettek második, kairói konferenciája méginkább alá húzta a belgrádi értekezleten felvetett kérdéseket. Ezen az értekezleten fogadták el a nemzetközi együttműködési békeprogramot, amely az alábbiakra helyezi a hangsúlyt: Az elnyomás, az éhínség, a nukleáris veszélyeztettség felszámolására, valamint a különböző népek és országok függetlenségén alapuló demokratikus nemzetközi viszonyokra. A kairói értekezleten mondott beszédében Tito elvtárs kiemelte: „Bebizonyosodott, hogy a politika nem földrajzi határok és faji előítéletek függvénye, sőt a társadalmi rendszerek különbözősége sem akadályozza, mert manapság a haladó változásokból merítve erőt, egyre széles körűbb támogatásra talál.”

Az el nem kötelezettek 1970-ben Lusakában megtartott harmadik értekezletén két jelentős nyilatkozatot tettek közzé. A békéről, függetlenségről, fejlődésről, együttműködésről és a nemzetközi viszonyok demokratizálódásáról szóló deklarációt, továbbá az el nem kötelezettséggel, a gazdasági haladással kapcsolatos deklarációt. Lusakában jelen voltak a világ egyharmadának, az ENSZ-tagállamok majdnem felének a képviselői.

Az 1973-ban megrendezett algériai értekezleten hetvenöt teljes jogú képviselő jelent meg. A kolonializmus, a rasszizmus és más időszerű politikai kérdések mellett különösen nagy hangsúlyt fektettek a nemzetközi gazdasági viszonyokra, amelyek egyre nagyobb szerepet játszanak

és egyre nagyobb a különbség a fejlett és fejletlen országok között. A konferencia a következő záródokumentumokat fogadta el: politikai deklarációt, gazdasági deklarációt, gazdasági együttműködési programot, a nemzeti felszabadító mozgalmakkal kapcsolatos deklarációt és számos határozatot. Az értekezlet résztvevőire nagy hatást gyakorolt Tito elvtárs beszéde, amelyből a következőket idézzük: „Mély meggyőződés, hogy az el nem kötelezett országokra nagy szerep vár egy igazságosabb világ kiépítésében... Az el nem kötelezettség nem csak korunk lelkiismerete, hanem az emberiség reális reménye, a nemzetközi viszonyok erősödő pozitív tényezője.”

A világban egyre inkább elterjed az a meggyőződés, hogy a béke szükségszerű. Ennek jegyében tartották meg 1975-ben a helsinki európai biztonsági értekezletet.

Az el nem kötelezett országok legimpozánsabb összejövetelét Colombóban tartották 1976-ban. Az ötödik értekezletre 115 el nem kötelezett ország küldte el képviselőit. Rendkívül jelentős dokumentumokat fogadtak el: politikai és gazdasági deklarációt, az Együttműködési Iroda mandátumáról és összetételéről szóló határozatot, gazdasági együttműködési programot és még nagyszámú határozatot.

Az el nem kötelezett országok nagy hatással vannak a nemzetközi feszültség enyhülésére. Ezzel kapcsolatban Tito a következőket mondta: „Az el nem kötelezett országok állandóan, következetesen a feszültségek feloldása és a vitás kérdések békés megoldása mellett foglalnak állást. Kétségtelen, hogy ezen a téren — elsősorban a világ békeszerető erőinek köszönhetően — már meghatározott eredmények születtek, amelyek azt igazolják, hogy a világ népei nem akarnak újabb háborúkat, sem a tömbök között leszámolást, hanem békét és szabad fejlődést.”

Jugoszlávia a nemzetközi feszültségek enyhülésének következetes harcosaként fővárosában felkészülten várja a II. európai biztonsági értekezlet résztvevőit, amelyre még az idén sor került.

Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségi egyenjogúságának, testvériségének és egységének harcosa

Négyéves háborúskodás után a népfelszabadító háború testvériséget és egységet, nemzeti egyenjogúságot hirdető jelszava új tartalmakkal gyarapodott. A különböző fejlettségi szintű területek politikai egyenjogúsága olyan társadalmi és gazdasági viszonyokat követel, amelyek csökkentik a fejletlenek és a fejlettek közt fennálló különbségeket.

Jugoszlávia népeinek egységéről szólva Tito elvtárs állandóan hangsúlyozta, hogy ezt csak népeink és köztársaságaink egyenjogú együttmű-

ködésével, valamint a szocialista társadalmunkat építő dolgozók szolidaritásával lehet megvalósítani.

Tito mindig is előtérbe helyezte, hogy a nemzeti kérdést csak minden nemzetünk sokoldalú fejlődésén munkálkodva lehet megoldani. A JKSZ 1952-ben Ljubljanában megtartott VI. kongresszusának záróbeszédében ezeket mondta: „Tisztelt küldöttek! Én most ismételten felhívom Önöket, jobban mint bármikor, hogy őrizték meg továbbra is egységünket és tömörségünket, mert eddig ez tette lehetővé számunkra, hogy leküzdjük nehézségeinket, így azt a démoni támadást, enyhébben szólva gonosztevéi lerohanást, ami 1948-ban ért bennünket.”

Mindazokkal szemben, akik gyengeséget és fejlődési akadályt láttak abban, hogy Jugoszlávia soknemzetiségű, Tito mindig is ennek előnyeit emelte ki. Ez tűnik ki a ljubljanoi egyetemen 1969-ben, díszdoktorrá avatása alkalmából mondott beszédéből: „Szocialista társadalmunk éppen népeink és nemzetiségeink egyenrangúsága folytán nem engedhet meg semmiféle kompromisszumot a nacionalizmussal.”

A nacionalista erőkre a legnagyobb csapást a JKSZ Elnökségének XXI. ülése mérte, amelyet 1971. december 1-én és 2-án tartottak meg Karadjordjeván. De Tito elvtárs erre a kérdésre a JKSZ X. kongresszusán tartott beszámolójában is visszatért: „Természetesen tévedés lenne azt hinni, hogy a nacionalizmus elleni küzdelem befejeződött. Bár az osztályellenség elcsendesedett, leplezetten mégis szocialista öngazgatású fejlődésünk akadályozására törekszik... Ezért állandóan határozott harcot kell folytatnunk a nacionalizmus társadalmi és eszmei gócai ellen.”

Az általános honvédelem kidolgozója

Szabadságunk első napjai egyben az újjáépítés és a lerombolt, felégetett ország helyreállításának kezdetét jelentették. A háború utáni napokban Tito egyik legnevezetesebb kijelentése az volt, hogy: „Úgy dolgozzunk, mintha száz évig béke lenne, de úgy készüljünk, mintha már holnap kitörne a háború.”

Felkészültünk, és készek vagyunk megvédeni nemzeteink és nemzetiségeink egységét, szocialista öngazgatású rendszerünket, szabadságunkat, függetlenségünket.

Jugoszlávia békeszerető, el nem kötelezett ország, amely tiszteli a nemzeti önrendelkezést és az egyenrangúságot. Sohasem lesz támadó, de ha megtámadják, nemzeteink és nemzetiségeink készek az általános honvédelemre.

„Jugoszlávia nem fogja megengedni senkinek, hogy a függetlenségét

veszélyeztesse.” — mondotta Tito. Az általános honvédelem továbbfejlődése szempontjából hangsúlyozott jelentősége van a JSZSZK 1963. évi alkotmányának, melynek alapján 1965-ben meghozták az új honvédelmi törvényt. Eszerint a Jugoszláv Néphadsereg továbbra is Jugoszlávia egyetlen fegyveres ereje, de közvetlen háborús veszély esetén a lakosság mozgósítására is sor kerülhet.

A JSZSZK, valamint a szövetségi köztársaságok és a tartományok 1974-ben kikiáltott alkotmányai törvényerőre emelték az általános honvédelem elveit. Még az említett évben meghozták a IV. szövetségi honvédelmi törvényt, amely szerint a Jugoszláv Néphadsereg és a Területi Védelem a legfőbb védelmi tényezők.

A JKSZ X. kongresszusán Tito elvtárs aláhúzta: „Az ország védelme minden dolgozónk közös jogává, kötelezettségévé, ügyévé vált: Jugoszlávia bevehetetlen bástya minden támadó számára. Készeknek kell lennünk a támadó visszaszorítására, a háború kitörésére, ha ilyesmire sor kerülne. Általános honvédelmi rendszerünk éppen ezért kettős jellegű: vissza kell vernünk a támadást és általános védelmi háborút kell folytatnunk, ha úgy adódik.”

Kétségtelen, hogy Tito marsall jelentős mértékben hozzájárult a katonai doktrína fejlesztéséhez mind hazánkban, mind nemzetközileg. Ő az általános honvédelem eszmei megalkotója, de gyakorlati megvalósítója is. Tito elvtársnak ezért ítélték oda a haditudományok doktora címet. Ebből az alkalomból Nikola Ljubičić hadseregtábornok a következőket mondotta: „Titónak az általános védelmi háborúval kapcsolatos elképzelése és annak gyakorlati alkalmazása elméleti szempontból tudományos felfedezésnek számított, az 1941—45-ös időszakban pedig a népfelszabadító háború és a forradalom győzelmére ez volt az egyetlen reális lehetőség. A felfegyverzett néppel kapcsolatos marxi, engelsi és lenini elképzelések életrekeltésével Tito óriási lépést tett a forradalmi elmélet előrehaladása és egy rendkívül jelentős társadalmi gyakorlat terén.”

Elvtársak és Elvtársnők!

Népeink és nemzetiségeink egész éven át tartó jubileumi ünnepségsozatóhoz csatlakozva ezúttal is jókívánságainkat fejezzük ki és sikerekben gazdag életet kívánunk a JKSZ elnökének, Tito elvtársnak.

Fordította *Garai László*